

TEHLİKELİ ATIKLARIN SINIR ÖTESİ TAŞINMASI VE BERTARAFININ KONTROLÜNE İLİŞKİN BASEL KONVANSİYONU

Oğuz CANER*/Abdülkadir AKIL**

ÖZET

Konvansiyon, gelişmiş ülkelerde üretilen tehlikeli atıkların gelişigüzel bir şekilde gelişmekte olan ülkelere boşaltılmasına karşı oluşan protestolar sonucunda ortaya çıkan kamuoyu baskısı ile 1989 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde kabul edildi. Basel Konvansiyonu'nun amacı tehlikeli ve diğer atıkların sınırlar arasında güvenli bir şekilde nakli için kapsamlı bir sistem kurup işbirliğini sağlamak ve bu gibi atıkların taşınımını azaltmak veya kontrol altına almaktır. Konvansiyon, 25. maddesinde yer alan yirminci onay, kabul, resmi teyit, tasdik veya üyelik belgesinin teslim edilmesini takip eden doksanıncı gün olan 5 Mayıs 1992 tarihinde Basel Konvansiyonu yürürlüğe girmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Basel Konvansiyonu, Tehlikeli Atık.*

BASEL CONVENTION ON THE CONTROL OF THE TRANSBOUNDARY MOVEMENTS OF HAZARDOUS WASTES AND THEIR DISPOSAL

ABSTRACT

Hazardous wastes aren't attractive for producers, shippers, transporters, recipients and governments. Hazardous waste movement and disposal problem is a heavily environmental and political issue. The export of hazardous wastes has been recognized as a dangerous trade which must be regulated and minimized by the international community. 1989 Basel Convention on the Control of the Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal is widely accepted in international area. The Convention is designed to provide a global framework for regulating and minimizing the movement of hazardous waste across borders. And also it designed to provide a global framework for regulating the movement of hazardous waste across international borders.

Keywords: *Basel Convention, Hazardous Waste.*

---

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku ABD.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Umumi Hukuku ABD.

§ 1 Gelişim Süreci

Dünyada tehlikeli atık üretimi hızla artmaktadır. Bu üretimin önemli bir kısmı Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa Devletlerinde ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde ilk olarak bunların bertarafının gerekliliği ortaya çıkmış; akabinde tehlikeli atık üretiminin artışına paralel olarak bu devletlerde bunların depolanması ve ortadan kaldırılması sorunu yüksek maliyete, gelişmiş teknolojilere ve sıkı bir hukuki rejime tabi olmaya başlamıştır.¹ Bu durum tehlikeli atıkların dünya üzerinde boşaltılabileceği uygun yer arayışlarını ortaya çıkarmıştır. Gelişmemiş veya gelişmekte olan devletler, atık üreticilerinin ya da aracılardan uygun teklifleriyle yavaş yavaş tehlikeli atık depolamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.² Günümüzde gelişmiş devletlerle yapılan tehlikeli atık ticaretinin bir kısım geri kalmış devletler için önemli bir gelir kaynağı olduğunun söylenmesi mümkündür. Geri kalmış devletlerin tehlikeli atıkları kabul etmeleri, bu atıklarla ilgili doğru bilgi ve belgelerin verilmemesi; bu atıkların bertaraf edilmesi için gerekli teknik imkanların ve uzmanlığın olmaması ve tehlikeli atıkların taşınması ve bertarafının bizzat kendisinin problemlerle dolu olması, tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınımı ve bertarafının bir uluslararası düzenlemeye konu olmasını gerektirmiştir.³

Basel Konvansiyonu'nun uluslararası düzeydeki çabaların bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmek gerekir⁴. Konvansiyon,⁵ gelişmiş ülkelerde üretilen

---

¹ BLACKMAN, William C., Basic Hazardous Waste Management, 3rd ed. 2001, s. 118vd; HACKETT, David P., An Assessment of the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal. Am. U.J. Int'l L.&Pol'y, 1989-1990, C. 5. s. 294vd.; WILLIAMS, Paul T. Waste Treatment and Disposal, Second Edition, 2005, s. 93; DAWSON, Gaymor W./MERCER Basil W., Hazardous Waste Management, 1986, s. 119 vd; Reducing Hazardous Waste Generation An Evaluation and a Call for Action, Commission on Physical Sciences, Mathematics, and Applications (CPSMA) 1985, s. 9vd; MURPHY, Sean D., The Basel Convention on Hazardous Wastes. Environment, March 1993, s. 42; SHEARER, C. Russel, Comparative Analysis of the Basel and Bamako Conventions on Hazardous Waste. Environmental Law 1993, C. 23, s. 144; KUMMER, Katharina, The Basel Convention: Ten Years On. RECEIL, C. 7/3 1998, s. 227; DONALD, J. Wylie, The Bamako Convention as a Solution to the Problem of Hazardous Waste Exports to Less Developed Countries. Columbia Journal of Environmental Law, 1992, C. 17, s. 426-428.

² HACKETT, s. 295.

³ HACKETT, s. 296.

⁴ Konvansiyon'un öncesindeki Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, OECD ve Dünya Bankasının düzenlemeleri için bkz. HACKETT, s. 299-310.

⁵ Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınması ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Konvansiyonu (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal Basel, 22 March 1989). Türkiye Konvansiyon'a taraf olmuştur. (Kanun

tehlikeli atıkların gelişigüzel bir şekilde gelişmekte olan ülkelere boşaltılmasına karşı oluşan protestolar sonucunda ortaya çıkan kamuoyu baskısı ile 1989 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde kabul edildi. Konvansiyon, 25. maddesinde yer alan yirminci onay, kabul, resmi teyit, tasdik veya üyelik belgesinin teslim edilmesini takip eden doksanıncı gün olan 5 Mayıs 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁶

1995 yılında Konvansiyonda bazı değişiklikler yapılmıştır.⁷ Konvansiyon'da değişiklik yapılabilmesi ile ilgili düzenlemeye göre, herhangi bir taraf devlet bu Konvansiyonda değişiklik önerebilir ve bu Konvansiyon'da herhangi bir protokole taraf olanlar da bu protokole değişiklik yapılması teklifinde bulunabilirler (m. 17/1). Taraflar ilk toplantıdan itibaren tehlikeli atıkların gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere taşınımı hususunda kesin bir yasaklama eğilimine girmişlerdir. Bu eğilim 1995 Kasımında yapılan üçüncü Konferansta bir karar şeklinde formüle edilmiştir. 1995 değişiklikleri ile Taraflar ile OECD ve Avrupa Birliği'ne üye devletler ve Lihtenştayn, tehlikeli atıkların bütün sınırötesi hareketlerini yasaklamışlardır. Değişiklik taraflara 31 Aralık 1997 tarihine kadar kademeli bir azaltma öngörmekte; bu tarihten itibaren dönüştürme veya yeniden kazanım amacıyla tehlikeli atıkların bütün sınır ötesi hareketleri yasaklanmaktadır.⁸ Konvansiyon değişiklikleri ile yeni eklenen VIII. Ek'te yer alan taraf devletlerden (Avrupa Birliği, OECD üye devletleri ve Liechtenstein) tehlikeli atıkların hangi amaçla olursa olsun Konvansiyon'un tarafı olan diğer devletlere gönderilmesinin yasaklanması çağrısı yapılmıştır. Yasaklama Değişikliğinin yürürlüğe girebilmesi için konvansiyona taraf devletlerin $\frac{3}{4}$ 'ü tarafından kabul edilmesi

Nu. 3957 Kabul Tarihi: 28.12.1993 RG. 30.12. 1993/21804; BKK Nu. 94/5419 RG. 15.05. 1994/21935).

⁶ Konvansiyon, Birleşmiş Milletler Andlaşmalar Veritabanına 28911 numara ile kaydedilmiştir. Yürürlükten sonra taraf olmak isteyen devletler veya politik/ekonomik bütünleşme teşkilatları için 25/2 hükmünde getirmiş olduğu düzenleme şu şekildedir: *"Bu Konvansiyonu yirminci onay, kabul, resmi teyit, tasdik veya üyelik belgesinin teslim tarihini takip eden doksanıncı günden sonra onaylayan, kabul, tasdik veya resmen teyit eden devlet veya politik ve/veya ekonomik bütünleşme teşkilatı için bu Konvansiyon, anılan devlet veya politik ve/veya ekonomik bütünleşme teşkilatının kendi onay, kabul, resmi teyit veya üyelik belgesini teslim tarihini takip eden doksanıncı günde yürürlüğe girecektir"*.

⁷ Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Taşınımının ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Konvansiyonuna Getirilen Değişiklik (Amendment to the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal. Geneva, 22 September 1995), Cenevre, 22.09.1995, Kanun Nu. 4899 Kabul Tarihi: 17.6.2003 RG. 24.6.2003/25148 D. 5/42; BKK. NU.: 2003/5909 RG. 28.7.2003/ 25182 D. 5/42.

⁸ http://www.imo.org/Safety/mainframe.asp?topic_id=1514&doc_id=7600 (01.02. 2008).

şartı (m. 17/5) sağlamadığı için 1995 değişiklikleri henüz yürürlüğe girememiştir.⁹

1998 yılında Konvansiyon kapsamındaki atıkların sınıflama ve yapısal ayrımı yoluna gidildi. Basel Konvansiyonu Teknik Çalışma Grubu atıkları tehlikeli atıklar ve tehlikeli olmayan atıklar olarak listelemeye karar verdi. Konvansiyon'un amacını daha belirgin hale getirmek maksadıyla daha sonra taraf devletler tarafından bu listeler benimsendi.¹⁰

1999 yılında 5. Taraflar Konferansında da (COP 5) teyit edilmiş olan Basel Deklerasyonu ile gelecek on yıl için tehlikeli atıkların en aza indirilmesine özel vurgu yapılarak bir takvim oluşturulmuştur.¹¹ Buna ek olarak Konvansiyonun hazırlık döneminde karara bağlanamayan sorumluluk ve tazminat konusu¹² bir protokol şeklinde 10 Aralık 1999 tarihinde kabul edilmiştir. Konvansiyon'un etkinliğini artıracak bir yol olarak düşünülen Sorumluluk ve Tazminat Protokolü'nün 1999 yılında kabul edilmesi ile tehlikeli atıkların ihracı, ithali veya imhası aşamasında kazara meydana gelebilecek dökülmelerin sebep olabileceği zararlar için sorumluluk ve tazminat esasları getirilmiştir.¹³ Protokol, 1993 yılında başlayan gelişmekte olan ülkelerin illegal boşaltma veya kazayla meydana gelen dökülmeler karşısındaki yetersiz mali kaynak ve teknoloji taleplerine karşılık niteliği taşımaktadır. Protokolün

---

⁹ 01.02.2009 tarihi itibarıyla Değişikliği kabul eden taraf sayısı 65'e ulaşmıştır. (Bkz. <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSO&tabid=2&id=125&chapter=27&lang=en> (01.02.2009)). Konvansiyon'un 17. Maddesine göre taraflar, teklif edilen tadilatlar üzerinde oybirliğiyle mutabakata varmak için her gayreti sarf edeceklerdir. Ancak oybirliğine ilişkin bütün gayretler sonuçsuz kaldığında ve mutabakata varılamadığında, söz konusu tadilat son çare olarak, toplantıya katılan ve oy kullanan Tarafların dörtte üç oy çoğunluğuyla kabul edilecek ve onaylanması ve resmen kabul ve teyidi için Depoziter tarafından tüm Taraflara iletilecektir. Bu usul, protokol tadilatları için de geçerli olacak, ancak bu tadilatların kabulü için, ilgili protokole Taraf olan ve toplantıya katılarak oy kullanan Devletler'in üçte iki oy çoğunluğu yeterli olacaktır. Tadilatlarla ilişkin onay, resmi kabul ve teyit belgeleri, Depoziter'e teslim edilecektir. Az önce belirtilen esaslar uyarınca kabul edilen tadilatlar, bu tadilatları kabul etmiş Taraflar arasında, ilgili protokolde mevcut aksi hükümler hariç kalmak kaydıyla, söz konusu protokolü kabul etmiş Taraflardan en az dörtte üçünün onay, resmi kabul veya teyit belgelerini Depoziter'e teslim ettikleri tarihi takip eden doksandıncı günde yürürlüğe girecektir. Bu tadilatlar, diğer Taraflar için sözkonusu tadilata ilişkin onay, resmi kabul veya teyit belgesinin teslimini takip eden doksandıncı günde yürürlüğe girecektir.

¹⁰ <http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).

¹¹ <http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).

¹² HACKETT, s. 320-322; KUMMER, s. 228, 232; KEMPEL, The Negotiations on the Basel Convention on the Transboundary Movement of Hazardous Wastes and Their Disposal: A National Delegation Perspective. International Negotiation Journal, C. 4/3, 1999, s. 427.

¹³ <http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008). Konvansiyondaki tazminat ve sorumluluk esasları tartışılırken bir fon kurulması gündeme gelmiş, ancak tehlikeli atık ihraç eden devletlerin baskısı ile sonuç alınamamıştır. Bkz. KUMMER, s. 232.

amacı, yasadışı taşımalardan doğan kazalar da dahil olmak üzere tehlikeli ve diğer atıkların sınır ötesi taşınımından dolayı sorumluluğun tespitinin yanı sıra yeterli ve zamanında sağlanan bir tazminat sağlamaktır. Protokolde bir kazadan dolayı mali sorumluluğu kimin üstleneceği tespit edilmektedir. Sorumluluğun sınırlarının çizilmesinde atıkların taşıma aracına yüklendiği aşamadan ihraç edilmesine, uluslararası transit rejimine, nihai boşaltma noktasına kadar taşımanın her aşaması göz önünde tutulmuştur.¹⁴

Kasım 2002’de yapılan 6. Taraflar Konferansında (COP 6) taraflar arasında yasadışı trafikle ilgili veya raporlama yükümlülükleri gibi hususlarda ortaya çıkabilecek uyum veya yürürlük sorunlarına karşı bir uyum mekanizması kurulmuştur. 2002 yılında ayrıca, Basel Konvansiyonunun Yürürlüğü için tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesine [*“Environmentally Sound Management”* (ESM)] 2010 yılına kadar daha fazla işlerlik kazandırmak amacıyla stratejik plan kabul edilmiştir. Bu plan ile 2000-2010 döneminde; Sosyal, teknolojik ve ekonomik kaygıları dikkate alarak tehlikeli atıkları ve diğer atıkların boşaltımını, önlenmesini, en aza indirilmesini, yeniden kazanımını sağlamak, daha temiz teknolojilerin ve üretim metotlarının kullanımını teşvik etmek, Konvansiyon kapsamındaki atıkların daha da azaltılmasını sağlamak, yasadışı trafiğin izlenmesi ve önlenmesi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kurumsal ve teknik yeterlilikleri geliştirmek, eğitim ve teknoloji transferi için bölgesel merkezleri geliştirmek, toplumun her kesiminde bilgi paylaşımını, eğitimi ve konuya ilgiyi arttırmak; işbirliğini geliştirme hususlarına özel önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁵

7. Taraflar Konferansında (COP 7) kabul edilen 2004 Küresel Atık Yönetimi için İşbirliğine Dair Bakanlar Toplantısı’nda yapılan açıklama ile tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesinin suların korunması, sağlık önlemlerinin geliştirilmesi, katı atık yönetimi ile ekonomik ve sosyal gelişmenin

¹⁴ <http://www.basel.int/pub/protocol.html> (18.02.2008).

¹⁵ Basel Konvansiyonunun temel unsurlarından biri de tehlikeli atıkların idaresi ve depolanması konusunda bir yeterlilik oluşturmaktır. Gelişmekte olan devletlere ve ekonomisi yetersiz olan bölgelere eğitim ve teknoloji transferi ile tehlikeli atıkların idaresi ile ilgili tecrübe ve araç kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla Konvansiyon kapsamında Arjantin, Çin, Mısır, Salvador, Hindistan, Endonezya, Nijerya, Senegal, Slovakya, Güney Afrika, Rusya Federasyonu, Trinidad&Tobago ve Uruguay’da Bölgesel Eğitim ve Teknoloji Transfer Merkezleri kurulmuştur. Bu merkezler sayesinde Basel Konvansiyonu’nun taraf ülkelerde etkinlik kazanması amaçlanmaktadır. Teknik ve teknolojik konularda rehberlik etmek ve Konvansiyonla ilgili tavsiyelerde bulunmak bu merkezlerin başka bir boyutunu teşkil eder. Merkezler ayrıca tehlikeli atıkların çevreye uyumlu bir şekilde tasfiye edilme uygulamaları ve daha az tehlikeli atık üreten temiz üretim teknolojilerinin uygulanmasını teşvik etmektedirler. <http://www.basel.int/convention/basics.html> (21.02.2008).

bir unsuru olduğu ifade edilmiştir. Açıklama ile tehlikeli atıkların insan sağlığı ve çevreye olan etkilerinin azaltılması ve iyileştirici tedbirlerden kaynakta azaltma,¹⁶ tekrar kullanım, yeniden kazanma gibi önleyici tedbirlere ve ayrıca ek yeni finansal kaynakların küresel atık mücadelesindeki önemine dikkat çekilmiştir.¹⁷

2009 yılı itibariyle Konvansiyon, 53'ü imzalayan, 119'si sonradan katılan olmak üzere 172 devlet tarafından kabul görmüş ve uluslararası alanda geniş bir kabul ve saygınlığa ulaşmıştır.¹⁸

Konvansiyon'un ilk on yıllık uygulamasında (1989-1999) tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınımının kontrol altına alınabilmesi için bir sistem kurulmaya çalışılmıştır. İkinci on yılında (2000-2010) Konvansiyon'un getirdiği sistemin tam anlamıyla yürürlüğe konularak tehlikeli atık taşınımının kontrol altına alınması ve tehlikeli atık üretiminin en aza indirilmesi amaçlanmaktadır.¹⁹

Konvansiyon bünyesinde önemli bir husus olarak "*tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi*" kriteri geliştirilmiştir.²⁰ Konvansiyon'un ikinci maddesinde "*tehlikeli atıkların veya diğer atıkların çevreye uyumlu bir şekilde yönetimi*", tehlikeli atıkların veya diğer atıkların, insan sağlığını ve çevreyi bu atıklardan kaynaklanabilecek olumsuz etkilerden koruyacak şekilde yönetilmesini sağlamak üzere tüm pratik tedbirlerin alınması anlamına geleceği ifade edilmektedir (m. 2/1-8). Konvansiyon'un odak noktası "*tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi*" olarak ifade edilen, insan sağlığını ve çevreyi tehlikeli atık üretimini en aza indirerek koruma amacıdır. Tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesi, tehlikeli atıkların kontrolünü, üretimin başlangıcından, depolanması, taşınması, işlenmesi, yeniden kullanılması, yeniden kazanımı ve nihai imhası aşamasına kadar içine almaktadır.

Bu bağlamda pek çok şirket, tehlikeli atık üretimini azaltan veya ortadan kaldıran üretim metotlarını kullanmaya başlamıştır. Ayrıca, Birleşmiş Millet-

---

¹⁶ KEMPELL, 422; <http://www.basel.int/convention/basics.html> (21.02.2008).

¹⁷ <http://www.basel.int/convention/basics.html> (21.02.2008).

¹⁸ <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTS&tabid=2&id=509&chapter=27&lang=en#Participants> (01.02.2009).

¹⁹ 1999 yılında yapılan Bakanlar toplantısında 2000-2010 dönemi için; daha temiz üretim metodları ve daha temiz teknolojilerin geliştirilmesi, tehlikeli ve benzer atıkların taşınımının azaltılması, yasadışı tehlikeli atık trafiğinin izlenmesi ve kontrol altında tutulması, özellikle gelişmekte olan ve ekonomileri geçiş sürecinde olan devletlerin kurumsal ve teknik yeterliliklerinin geliştirilmesi, bölgesel ve bölgeler arası eğitim ve teknoloji transferi merkezlerinin geliştirilmesi kabul edilmiştir. <http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).

²⁰ <http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).

ler Çevre Programının (The United Nations Environment Programme, UNEP) Teknoloji, Endüstri ve Ekonomi Bölümü bu konudaki en iyi uygulamaları ortaya koymak için çalışmalar yürütmektedir.²¹ Buna ek olarak, gelecekte endüstri ve araştırma enstitüleri arasında tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesi amacına ulaşmak için işbirliği geliştirilmesi planlanmaktadır. Tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesi'nin kritik amaçlarından biri de tehlikeli atık üretimine sebep olan ürün ve hizmetlere olan talebi azaltmaktır. Bu amaçla tüketicilerin bilinçlendirilmesi amaçlanmaktadır.²²

§ 2 Konvansiyonun Amacı

Basel Konvansiyonu'nun amacı tehlikeli ve diğer atıkların sınırlar arasında güvenli bir şekilde nakli için kapsamlı bir sistem kurup işbirliğini sağlamak ve bu gibi atıkların taşınımını azaltmak veya kontrol altına almaktır²³. Gerçekten de Basel Konvansiyonu, tehlikeli atık ithalini ve ihracını yasaklamaktan ziyade düzenleme amacını gütmektedir. Bu bakımdan Konvansiyonun konuyla ilgili Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği düzenlemelerine benzer yaklaşım sergilediği söylenebilir.²⁴

Konvansiyonun aradığı şartları sağlamayan atıkların taşınması ile ilgili sıkı bir rejim ve bu eylemin ortaya çıkardığı masraflardan sorumluluk getirilmiştir. Bununla beraber, Konvansiyonda yer alan hükümler devletlerin egemenliği veya ülkeleri üzerindeki hakları; münhasır ekonomik bölgeler ve kıta sahanlığı ve uluslararası seyrüsefer hakkı bağlamında gemi ve uçakların faaliyetlerini etkileyecek biçimde yorumlanamaz (m. 4/12).

§ 3 Konvansiyonun Kapsamı

Konvansiyon kapsamında "atık" teriminin ne olduğu m. 2(1) hükmünde tanımlanmıştır. Bu düzenlemeye göre atık teriminden, imha edilmesi düşünülen veya ulusal hukuk kuralları gereğince imhası gereken maddeler anlaşılmalıdır. Bu Konvansiyonun amaçları açısından, sınırlar ötesi taşınımına konu olan aşağıdaki atıklar,

²¹ www.unepie.org (01.01.2008).

²² <http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).

²³ KUMMER, s. 228.

²⁴ HACKETT, s. 296; DONALD, s. 428; MURPHY, s. 42; MOEN, Amy E., Breaking Basel: The Elements of the Basel Convention and its application to toxic ships. Marine Policy 2008, C. 32, s. 1054.

(a) Ek III'te belirtilen özelliklerden herhangi birine sahip olmaları kaydıyla, Ek I'de belirtilen kategorilerden herhangi birine ait olan atıklar; ve

(b) Yukarıdaki (a) fıkrasına dahil olmadıkları halde, ihracatçı, ithalatçı veya transit Tarafın kendi mevzuatına göre tehlikeli olarak tanımladığı veya tehlikeli olduğuna inanılan atıklar,

“tehlikeli atıklar” olarak değerlendirilecektir (m. 1/1).

Konvansiyon'un birinci ekinde yer alan liste şu şekildedir: hastanelerden, tıp merkezlerinden ve kliniklerden kaynaklanan klinik atıklar; farmasutik ürünlerin üretiminden ve hazırlanmasından kaynaklanan atıklar; farmasutik ve ilaç atıkları; biyosid ve fitofarmasutiklerin üretiminden, hazırlanmasından ve kullanılmasından kaynaklanan atıklar; ahşap koruyucu maddelerin üretiminden, hazırlanmasından ve kullanılmasından kaynaklanan atıklar; organik çözücülerin üretiminden, hazırlanmasından ve kullanılmasından kaynaklanan atıklar; siyanür ihtiva eden ısıl işlemleri ile sertleştirme işlemlerinden kaynaklanan atıklar; başlangıçta hedeflenen kullanıma uygun olmayan atık madeni yağlar; atık yağ/su, hidrokarbon/su karışımları, emülsiyonlar; poliklorlubifeniller (PCB'ler) ve/veya poliklorluterfeniller (PCT'ler) ve/veya polibromlubifeniller (PBB'ler) içeren veya bu maddelerle kirlenmiş atık maddeler ve malzemeler; arıtmadan, imbiklemeden ve herhangi bir ısıl işlemde ötürü ortaya çıkan katranlı artık atıkları; mürekkep, boya, pigment, lake ve cilaların üretiminden, hazırlanmasından ve kullanılmasından kaynaklanan atıklar; lateks, reçine, plastize edici maddeler ile yapışkanlar/yapıştırıcıların üretiminden, hazırlanmasından ve kullanılmasından kaynaklanan atıklar; tanımlanamayan ve/veya yeni ve insan ve/veya çevre üzerindeki etkileri bilinmeyen araştırma ve geliştirme veya eğitim faaliyetlerinden kaynaklanan kimyasal madde atıkları; başka bir yasal düzenlemeye konu olmayan patlayıcı karakterde atıklar; fotoğrafçılıkta kullanılan kimyasal madde ve malzemelerin üretiminden, hazırlanmasından ve kullanımından kaynaklanan atıklar; metal ve plastiklere yüzey işlemleri uygulanmasından kaynaklanan atıklar; sınav atıklarının bertarafı işlemlerinden kaynaklanan atıklar; aşağıda belirtilen maddeleri içeren atıklar: metal karbonilleri; berilyum, berilyum bileşikleri; krom VI (Cr VI) bileşikleri; bakır bileşikleri; çinko bileşikleri; arsenik, arsenik bileşikleri; selenyum; selenyum bileşikleri; kadmiyum; kadmiyum bileşikleri; antimuan; antimuan bileşikleri; tellür; tellür bileşikleri; cıva; cıva bileşikleri; talyum; talyum bileşikleri; kurşun; kurşun bileşikleri; anorganik flor bileşikleri - kalsiyum florür hariç; anorganik siyanürler; asitli çözeltiler veya katı hallerdeki asitler; bazik çözeltiler veya katı haldeki bazlar; asbest (toz ve lifleri); organik fosfor bileşikleri; organik siyanürler; fenoller; klorofenoller dahil fenol bileşikleri;

eterler; halojenli organik bileşikler; halojenli çözücüler dışındaki organik çözücüler; poliklorlu dibenzo furanın herhangi bir türeği; poliklorlu dibenzo para dioksinin herhangi bir türeği; bu ekte belirtilen maddelerin haricindeki organohalojen bileşikler (ör. Y39, Y41, Y42, Y43, Y44).

Ancak Ek I’de yer alan listede bulunmak Konvansiyon’un kapsamına girmeye yetmemektedir. Kapsam içerisine girebilmek için Ek III’de yer alan özelliklerin de atıkta bulunması gerekir²⁵.

Konvansiyon bir adım daha ileriye giderek tehlikeli atıkların ulusal tanımlarını da düzenlemeye tabi tutmuştur (m. 3). Düzenlemeye göre taraflar, bu Konvansiyona taraf olduktan sonra altı ay içinde, kendi ulusal mevzuatına göre tehlikeli olarak tanımlanan veya düşünülen, Ek I ve II’de listelenenler dışındaki atıkları ve atıklara uygulanabilir, sınırlar ötesi taşınım usulleriyle ilgili gereklilikleri, Konvansiyon Sekretaryası’na bildirmekle yükümlüdürler. Taraflar, aynı maddenin 1. fıkrası uyarınca temin etmiş oldukları bilgilerde meydana gelebilecek herhangi bir önemli değişikliği sonradan Sekretarya’ya bildirmekle yükümlüdür. Sekretarya, almış olduğu bilgileri derhal tüm taraflara bildirir. Taraflar Sekretarya tarafından kendilerine iletilen bilgilerin, ihracatçılarına aktarılmasından sorumludurlar.

Konvansiyonun kapsamı bakımından birinci maddede “diğer atıklar” tanımı da yer almaktadır. Konvansiyonun ikinci ekinde özel değerlendirmeye tabi tutulacak atık kategorileri olarak gösterilen evlerden toplanan atıklar ve evsel atıkların yakılmasından kaynaklanan atıklar diğer atıklar kategorisini oluşturmaktadır (m. 1/2 ve EK II).

²⁵ Bu özellikler EK III’de şu şekilde sıralanmıştır: patlayıcılar; parlayıcılar; oksitleyiciler (kendilerinden yanıcı olup olmamasına bakılmaksızın, oksijen verme yoluyla diğer maddelerin yanmasına neden olan veya katkıda bulunan madde veya atıklar); organik peroksitler (çift değerlikli 0-0 yapısına sahip organik maddeler veya atıklar kendi kendine hızlanan egzotermik bozunmaya uğrayabilecek olan ısıtıcıdan dengesiz maddelerdir); zehirli (akut) maddeler veya atıklar; enfeksiyöz maddeler (insanlarda veya hayvanlarda hastalıklara yol açtığı bilinen veya şüphelenilen zararlı mikro organizmaları veya bunların toksinlerini içeren maddeler veya atıklar); korozif maddeler (canlı dokuyla temas halinde kimyasal olarak dokuya ciddi zararlar verebilen veya sızıntı halinde diğer mallara ya da ulaştırma araçlarına zarar verebilen hatta tümüyle tahrip edebilen veya başka türden tehlikeler yaratabilen maddeler veya atıklar); hava veya su ile temas halinde tehlikeli sayılacak miktarda toksik gazlar bırakabilecek maddeler veya atıklar; toksik (gecikmiş veya kronik) maddeler (yutuldukları, solundukları ya da deriden içeri girdikleri takdirde kanserojen etkiler de dahil olmak üzere gecikmiş veya kronik etkilere yol açabilen maddeler veya atıklar); ekotoksik özellik arz edenler (serbest halde bulunmaları durumunda, biyoakümülyasyon yoluyla çevre üzerinde ani veya gecikmeli olarak olumsuz etkiler yaratan veya yaratabilecek olan ve/veya biyotik sistemlerde toksik etkiler yaratan veya yaratması muhtemel olan maddeler veya atıklar); bertaraf edilmesinden sonra herhangi bir yoldan, yukarıda sıralanan özelliklerden herhangi birine sahip bir diğer maddenin (örneğin özütlenme sıvısı) oluşumuna neden olan maddeler.

1993 yılında OECD, yeniden kazanım için sıklıkla taşınan yük türlerini yeşil, kehribar ve kırmızı olarak listelere ayırdı. Bu listenin amacı Konvansiyon kapsamında gereksiz bir biçimde engellenmemesi gereken atık isimlerini açıklığa kavuşturmadır. Bu liste 1994 yılında gözden geçirildi ve Avrupa Birliği'nin Atık Taşıma Düzenlemeleri ile uyumlu hale getirildi.²⁶

Atıklar, ancak sınır ötesi taşımaya konu oldukları takdirde Konvansiyon'un uygulama alanına girerler. Konvansiyon'un ikinci maddesine (f. 3) göre "Sınırlarötesi taşınım", sözkonusu taşınım olayında en az iki Devlet'in olması şartıyla, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların, bir devlet'in ulusal yetkileri altındaki alana veya bu alandan geçerek, diğer bir Devlet'in ulusal yetkileri altındaki alana veya bu alandan geçerek herhangi bir Devlet'in ulusal yetki alanları içinde olmayan bir alana taşınması anlamına gelecektir. Taşınımın sadece bir devletin ülkesi içerisinde cereyan etmesi halinde Konvansiyon uygulanmayacaktır.

§ 4 Kapsam Dışında Kalan Atıklar

İlk olarak radyoaktif maddelere ilişkin uluslararası belgeler de dahil olmak üzere, diğer kontrol sistemine tabi olan radyoaktif atıklar bu konvansiyon kapsamı dışındadır.²⁷

İkinci olarak gemilerin normal işlemlerinden doğan ve dışarıya başka bir uluslararası belgeye konu olan atıklar, bu Konvansiyon kapsamı dışındadır.²⁸

Üçüncü olarak Basel Konvansiyonu devletlerarası nitelik arz etmeyen atık taşımalarına uygulanmaz. Zira 2. madde en az iki devlet arasında olması kaydıyla atık taşınımının Konvansiyon kapsamına gireceğini düzenlemektedir. Yine bu düzenleme dolayısıyla bir taraf devletten açık denize yapılan atık boşaltmaları da Konvansiyon kapsamında değildir.²⁹

---

²⁶ BATES, John H./BENSON, Charles, *Marine Environment Law*, 1993, s. 5.208.

²⁷ Radyoaktif atıkların Konvansiyonun kapsamı dışında tutulması ile ilgili olarak bkz. KEMPELL, s. 423.

²⁸ Bu düzenlemenin amacı 1973 tarihli Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine ait Uluslararası Sözleşme (MARPOL) ile Basel Konvansiyonu arasında bir çakışmayı engellemektir. Bkz. TSIMPLIS, Michael, *Liability and Compensation in the International Transport of Hazardous Wastes by Sea: The 1999 Protocol to the Basel Convention*. *The International Journal of Marine and Coastal Law* 2001, C. 16/2, s. 299. Ancak geminin kendisi atık konumunda ise bu istisna uygulanmaz. Bkz. MOEN, s. 1057.

²⁹ TSIMPLIS, s. 299.

§ 5 Konvansiyonun Sistemi

Konvansiyon, görevleri anahatlarıyla 16. maddede belirlenmiş olan bir Sekreterlik kurmaktadır. Taraf devletler 15. maddede öngörülen usule göre düzenli olarak toplanırlar.

I. Taraflar Arasındaki İşleyiş

Taraflar Konferansı'nın olağanüstü toplantıları, Konferans'ın gerekli göreceği diğer zamanlarda veya herhangi bir tarafın yazılı isteği üzerine ve altı ay içinde sekreterya tarafından kendilerine iletilecek görüşler dahilinde ve Tarafların en azından üçte birinin desteklemesi durumunda yapılır. Taraflar Konferansı, kendisine ve tesis edebileceği yardımcı organlardan herhangi birine ilişkin usul kurallarını ve özellikle de Tarafların bu Konvansiyon kapsamındaki mali katılımlarını tespitte yönelik mali kuralları oy birliğiyle kararlaştırır ve onaylar (m.15/2).

Taraflar, bu Konvansiyon kapsamında deniz çevresinin muhafazası ve korunmasına ilişkin sorumluluklarının yerine getirilmesinde, kendilerine yardımcı olmak üzere gerekebilecek ilave tedbirleri görüşebilirler (m.15/4).

Taraflar Konferansı, bu Konvansiyon'un etkin bir şekilde uygulanmasına ilişkin hususları süreli olarak gözden geçirecek ve değerlendirecek ve buna ilave olarak; tehlikeli atıkların ve diğer atıkların insan sağlığı ve çevreye verdiği zararın asgari seviyeye indirilmesine yönelik uygun politikalar, stratejiler ve tedbirler arasında uyum sağlanmasını teşvik edecek; diğer şeyler yanı sıra mevcut bilimsel, teknik, ekonomik ve çevresel bilgileri göz önüne alarak, bu Konvansiyon'da ve eklerinde yapılacak değişiklikleri gereken şekilde görüşecek ve kabul edecek; işbu Konvansiyon'un ve madde 11'de öngörülen anlaşma ve düzenlemelerin uygulanması neticesinde kazanılan tecrübe ışığında, Konvansiyon amaçlarının başarılması için gerekebilecek ilave eylemleri görüşecek ve yerine getirecek; Protokolleri gereken şekilde görüşecek ve kabul edecek; ve bu Konvansiyon'un uygulanması için gerekli görülen yardımcı organları kuracaktır (m.15/5).

Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler'in uzmanlık kuruluşları; bu Konvansiyon'a taraf olmayan herhangi bir devlet gibi, Taraflar Konferansı'nda gözlemci olarak temsil edilebilirler. Tehlikeli atıklar veya diğer atıklar alanında gerekli şartlara sahip olan ve Taraflar Konferansı toplantısında gözlemci sıfatıyla temsil edilmek arzusunu Sekreterya'ya bildiren, ulusal veya uluslararası düzeydeki resmi veya gayri resmi organ veya kuruluşlar da, mevcut Tarafların en az üçte biri itiraz etmediği takdirde gözlemci olarak kabul edilebilirler. Gözlemcilerin kabulü ve katılımı, Taraflar Konferansı'nın kabul edeceği usul kurallarına tabi olur (m.15/6).

Taraflar Konferansı, bu Konvansiyonun yürürlüğe girdiği tarihten üç yıl sonra ve bunun sonrasında, en az altı yılda bir, kendi etkinliğini değerlendirir ve gerekli görülürse en son bilimsel, çevresel, teknik ve ekonomik bilgilerin ışığında tehlikeli atıkların ve diğer atıkların sınırlarötesi taşınımının kısmen veya tamamen yasaklanması konusunu görüşür (m.15/7).

II. Tarafların Yükümlülükleri

İşbu Konvansiyonun uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla Taraflar; bir ya da daha fazla sayıda yetkili makam ve bir odak noktası tayin veya tesis edeceklerdir. Transit Devlet durumunda, bildirim almak üzere bir yetkili makam tayin edilecektir. Bu Konvansiyonun kendileri için yürürlüğe girmesini takip eden üç ay içinde, odak noktası ve yetkili makamlar olarak tayin ettikleri organlarını Sekretarya'ya bildireceklerdir. 2. fıkra uyarınca görevlendirdikleri organlardaki herhangi bir değişikliği, karar tarihinden itibaren bir ay içinde Sekretarya'ya bildireceklerdir (m. 5).

Makamlardan biri devletin ülkesi üzerindeki taşımalarla ilgili olarak yetkilendirilecektir. Taraf devletler Sekreterliğin bilgi ihtiyacı için bir makamı görevlendireceklerdir.³⁰

Genel yükümlülükler esas itibariyle 4. maddede düzenlenmektedir. 4. madde tehlikeli ve diğer atıkların ithal ve ihracına dair sistemi ve Konvansiyonda yer alan genel yükümlülükleri ifade etmektedir.

Bu maddeye göre bertaraf amacıyla tehlikeli atıkların veya diğer atıkların ithalini yasaklama hakkını kullanan Taraflar, kararlarını 13. madde uyarınca diğer Taraflar'a bildireceklerdir (m. 4/1-a). Taraflar, kendilerine (a) bendi uyarınca bildirimde bulunulduğunda, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların ithalini yasaklamış bulunan Taraflar'a, bu atıkların ihracını yasaklayacak veya bu ihracat işlemine izin vermeyeceklerdir (m. 4/1-b). İthalatçı Devlet'in tehlikeli atıkların ve diğer atıkların ithalini yasaklamadığı durumlarda, ithalatçı Devlet söz konusu ithalata yazılı olarak rıza göstermediği takdirde Taraflar, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların ihracını yasaklayacak veya bu ihracat işlemine izin vermeyeceklerdir (m. 4/1-c).

Konvansiyonun vurgusu, atık taşınımını sınırlamak ve tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesi ilkesini temin etmektir. Bu sonuca ulaşmak için atıkların en aza indirilmesi ve taraf devletlerde yeterli atık depolama tesisi için m. 4/2'deki düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre taraflar, aşağıdaki hususlarda gerekli tedbirleri alacaktır:

---

³⁰ BATES/BENSON, s. 5.207.

(a) Toplumsal, teknolojik ve ekonomik hususları da gözönüne alarak, tehlikeli atıkların ve diğer atıkların oluşumunun asgariye indirilmesini temin etmek;

(b) Bertaraf yerleri ne olursa olsun, tehlikeli atıkların ve diğer atıkların çevreyle uyumlu yönetimi amacıyla, mümkün olduğu ölçüde kendi içinde yer seçecek uygun bertaraf tesislerini temin etmek;

(c) Tehlikeli atıkların veya diğer atıkların yönetiminde görev alan şahısların, bu yönetimin işleminden kaynaklanan tehlikeli atıkların ve diğer atıkların yaratacağı kirliliği önlemek ve kirlilik olduğu takdirde de, bu kirliliğin insan sağlığı ve çevre üzerindeki sonuçlarını asgariye indirmek için gerekli tedbirleri almasını temin etmek;

(d) Tehlikeli atıkların ve diğer atıkların sınırlarötesi taşınımında bu atıkların asgari seviyeye indirilen miktarının çevreyle uyumlu ve etkin yönetiminin garantisini ve insan sağlığını ve çevreyi bu taşınımın olumsuz etkilerinden koruyacak şekilde yürütülmesini temin etmek;

(e) Tehlikeli atıkların veya diğer atıkların, mevzuatları gereğince tüm ithalatları yasaklamış olan veya bu atıkların, Taraflar'ın ilk toplantılarında kararlaştırılacakları kriterlere göre çevreyle tutarlı bir şekilde yönetilmeyeceğine inanan Taraf bir Devlet'e ve ekonomik ve/veya politik bütünleşme teşkilatına üye Taraf Devletler'e ve özellikle de gelişmekte olan ülkelere ihracına izin vermemek;

(f) Tehlikeli atıkların ve diğer atıkların öngörülen sınırlarötesi taşınımına ait bilgilerin, Ek V A uyarınca, söz konusu taşınım işleminin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerini de açıkça belirtecek şekilde ilgili Devletler'e temin edilmesi hususunu hükme bağlamak;

(g) Çevreyle tutarlı bir şekilde yönetilmeyeceğine inandığı tehlikeli atıkların ve diğer atıkların ithalini önlemek;

(h) Tehlikeli atıkların ve diğer atıkların çevreyle tutarlı bir şekilde yönetimini geliştirmek ve yasadışı trafiği engellemek amacıyla, bu atıkların sınırlarötesi taşınımına ilişkin bilgilerin açıklanması da dahil olmak üzere, doğrudan ya da Sekreteryaya aracılığıyla diğer Taraflar'la ve ilgili teşkilatlarla işbirliğinde bulunmak;

Ayrıca; Taraflar, diğer Devletler'e özellikle de gelişmekte olan ülkelere ihrac edilen tehlikeli atıkların ve diğer atıkların miktarını ve/veya kirlilik potansiyelini azaltabilmek imkanlarını periyodik olarak gözden geçireceklerdir (m. 4/13).

Tarafların birinin yargısına tabi olan kişiler yetkilendirilmedikçe atık taşıma veya depolama işlemi yapamazlar. Taşınan atıklar mevzuata, standartlara ve uygulamaya uygun şekilde etiketlenmeli, markalanmalıdır. Taşıma Ek V B'de yer alan bilgileri içeren bir belge ile yapılmalıdır. Belgede atık taşıma yetkili olan kişinin imzasının bulunması gerekir (m. 4/7 ve 9).

Konvansiyonunun tarafları ayrıca aşağıdaki hususları yerine getireceklerdir (m. 4/7):

(a) Tehlikeli atıkların veya diğer atıkların taşınımı veya bertarafı hususunda yetki veya izin verilmedikçe, ulusal yargı yetkisi altında şahısların bu işlemleri yerine getirmelerini yasaklamak;

(b) Sınırlarötesi taşınımına konu olacak tehlikeli atıkların veya diğer atıkların, paketleme, etiketleme ve nakliyat alanlarında genel olarak kabul görmüş uluslararası kurallara ve standartlara göre paketlenmesi, etiketlenmesi ve nakledilmesi ve uluslararası düzeyde kabul edilmiş ilgili uygulamalar itina gösterilmesi hususunu hükme bağlamak;

(c) Tehlikeli atıkların ve diğer atıkların bertaraf yerlerine doğru sınırlarötesi taşınımının başladığı yerde, bu atıklarla birlikte bir dolaşım belgesinin bulunması gereğini hükme bağlamak.

Atıkların yönetimi tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesi çerçevesinde ve tarafların kendi aralarında kararlaştıracakları teknik düzenlemelere göre yürütülmelidir (m. 4/8)³¹. Aynı maddenin 11. Fıkrası tarafları insan sağlığı ve çevreyi koruyucu ek kurallar almalarını teşvik etmektedir. Tehlikeli atık üreten veya sair atıkları üreten bir Taraf devletin sorumluluğu bu atıklarla ilgili olarak tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesi gerektirir ve Tehlikeli atıkların veya diğer atıkları oluşturan Devletler'in, bu atıkların çevreyle tutarlı bir şekilde yönetilmesi gereğini hükme bağlamak hususundaki Konvansiyon yükümlülükleri, hiçbir şart altında ithalatçı veya transit Devlet'e devredilemez (m. 4/10).

Tehlikeli atıkların veya diğer atıkları oluşturan Devletler'in, bu atıkların çevreyle tutarlı bir şekilde yönetilmesi gereğini hükme bağlamak hususundaki Konvansiyon yükümlülükleri, hiçbir şart altında ithalatçı veya transit Devlet'e devredilemez (m. 4/10).

---

³¹ "m. 4/8: *Taraflar, ihraç edilecek tehlikeli atıkların veya diğer atıkların, ithalatçı Devlet'te veya başka bir yerde çevreyle tutarlı bir şekilde yönetilmeleri gereğini hükme bağlayacaktır. Bu Konvansiyona tabi atıkların çevreyle tutarlı yönetimine ilişkin teknik ilkeler, Taraflar'ın yapacakları ilk toplantıda kararlaştırılacaktır*".

Konvansiyon'da yer alan hiç bir hüküm, Devlet'in, uluslararası hukuk kuralları uyarınca tespit edilen karasuları üzerindeki hükümranlık haklarını, kendi münhasır ekonomik bölgelerinde ve kıta sahanlıklarında uluslararası hukuka uygun ilave şartlar koymasını engellemeyecektir (m. 4/11). Benzer şekilde bu Konvansiyon'da yer alan hiç bir hüküm, Devlet'in, uluslararası hukuk kuralları uyarınca tespit edilen karasuları üzerindeki hükümranlık haklarını, kendi münhasır ekonomik bölgelerinde ve kıta sahanlıklarında uluslararası hukuk kurallarına göre sahip oldukları hükümranlık haklarını ve yargı yetkilerini ve tüm Devletler'in uçak ve gemilerinin, uluslararası hukukta hükme bağlanan ve ilgili uluslararası belgelerde yansıtılan seyrüsefer haklarını ve serbestilerini kullanmalarını hiç bir şekilde etkilemeyecektir (m. 4/12).

Konvansiyonun taraflara yüklediği önemli bir görev de atıkları geri alma yükümlülüğüdür. İlgili Devletler'in bu Konvansiyon hükümleri uyarınca rıza gösterdikleri tehlikeli atıkların veya diğer atıkların sınırlarötesi taşınımının, Konvansiyona göre tamamlanamadığı durumlarda, atıkların çevreyle uyumlu bir şekilde bertarafı için gerekli alternatif düzenlemeler yapılamadığı takdirde ihracatçı Devlet, söz konusu atıkların, ithalatçı Devlet'in ihracatçı Devlet'e ve Sekreteryaya bilgi verdiği tarihten itibaren 90 gün içinde veya ilgili Devletler'in mutabık kalacakları başka bir süre içinde geri almayı temin edecektir. Bu amaçla ihracatçı Devlet ve transit Tarafların herhangi biri, bu atıkların ihracatçı Devlet'e geri gönderilmesini engellemeyecek veya böyle bir işleme karşı çıkmayacaklardır (m. 8).

III. Tehlikeli ve Diğer Atıklarda Sınırlı İzin Sistemi

Tehlikeli Atıkların ve diğer atıkların (Konvansiyon kapsamına giren atıkların) sınırötesi taşınımına sadece m. 4/9'da yer alan hallerde izin verilmiştir. Buna göre: ihraç devleti teknik ve atıkları gereği gibi bertaraf edecek yeterli altyapıdan mahrum ise³² veya atığı alan devlette atıklar yeniden kazanım için hammadde olarak kullanılıyorsa veya konvansiyonun esaslarına aykırı olmamak kaydıyla taraflar aralarında atık taşınımını kararlaştırmış iseler atık taşınımı mümkün olabilir.

³² Akit devletlere yardım amacıyla (bu yardımın kapsamına konu ile ilgili örgütler, şirketler, endüstriyel işletmeler ve diğer paydaşlar) bunların tehlikeli atıkları çevreye uyumlu bir şekilde (ESM) Sekreterlik, ulusal yetkililere mevzuat geliştirme, tehlikeli atıkların işlenmesiyle ilgili yeni teknolojiler geliştirilmesi, ulusal kurumların güçlendirilmesi, atık yönetim durumunun takdiri ve atık yönetimiyle ilgili planların ve politikaların hazırlanmasını sağlar. Sekreterlik özellikle tehlikeli atıkların kontrolü ve idaresi için taraf devletlere hukuki ve teknik tavsiyelerde bulunur. Tehlikeli atıkların dış ortama kontrolsüz olarak dağılması gibi acil durumlarda Sekreterlik, akit taraflarla ve uluslararası organizasyonlarla işbirliğine giderek uzman ve malzeme temini şeklinde hızlı şekilde yardım temin eder. <http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).

“9. Taraflar, sadece aşağıda belirtilen şartlar gerçekleştiği takdirde tehlikeli atıkların ve diğer atıkların sınırlarötesi taşınımına izin verilmesini temin etmek için gereken tedbirleri alacaklardır;

(a) İhracatçı Devlet’in, söz konusu atıkların çevreyle uyumlu bir biçimde bertarafı için gerekli teknik kapasiteye, gerekli tesislere veya uygun bertaraf sahalarına sahip olmaması; veya

(b) Söz konusu atıklara, ithalatçı Devlet’in yeniden değerlendirme ve işleme sanayileri tarafından hammadde olarak ihtiyaç duyulması; veya

(c) Söz konusu sınırlar ötesi taşınımın, Taraflar’ın bu Konvansiyon amaçlarından farklı olmamak şartıyla kararlaştırılacak kriterlere göre yapılması”.

§ 6 Coğrafi Sınırlar

Taraflar, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların taraf olmayan ülkelere ihracına veya bu ülkelerden ithaline izin vermeyeceklerdir (m. 4/5). Taraflar, sınırlarötesi taşınımına konu olsun olmasın, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların, 60° güney enleminin güneyindeki alanlarda bertaraf edilmek üzere ihracına izin vermemeyi kabul ederler (m. 4/6).³³

§ 7 Sınır Ötesi Taşımada Usul

İhracatçı Devlet, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların öngörülen sınırlar ötesi taşınımını ilgili Devlet’in yetkili makamına yazılı olarak bildirecek veya üretici yahut ihracatçının, ihracatçı Devlet’in yetkili makamları aracılığıyla yazılı bildirimde bulunması hususunu hükme bağlayacaktır. Yazılı bildirim, atıkla ilgili gerekli bilgileri içermelidir.³⁴ Bu bildirim, Ek V.A’dan verilen bilgileri ve beyanları içerecek ve ithalatçı Devlet’in kabul edebileceği bir dille yazılacaktır. İlgili Devletler’in her birine sadece bir bildirim gönderilmesi gerekmektedir (m. 6/1).

İthalatçı Devlet, söz konusu taşınımına şartlı veya şartsız olarak rıza gösterdiğini, izin vermeyi reddettiğini veya ek bilgi istediğini belirten yazılı cevabını bildirimde bulunan tarafa gönderecektir. İthalatçı Devlet’in kesin cevabının bir nüshası, Taraf olan ilgili Devletler’in yetkili makamlarına gönderilecektir (m. 6/2).

---

³³ Konvansiyonun sadece taraflar arasında taşınımına izin verdiği ve taraf olmayan bir devlete (m. 4/5) ithal veya ihraç edilmemesi gereken atıklar için Antarktika bir serbest boşaltım alanıdır. BATES/BENSON, s. 5.208.

³⁴ HACKETT, s. 317.

İthalatçı Devlet, Bildirimde bulunan tarafın, ithalatçı Devlet'in yazılı muvafakatını aldığı; ve tehlikeli atıkların veya diğer atıkların çevreyle tutarlı bir şekilde yönetimine ilişkin bir Konvansiyonun, ithalatçı ile bertaraf edici arasında imzalanmış olduğuna dair ithalatçı Devlet'in vereceği yazılı teyidin, bildirimde bulunan tarafın eline geçtiğini belgeleyen yazılı bir teyit almadıkça, oluşturucu veya ihracatçının sınırlarötesi taşınımı başlatmasına izin vermemekle yükümlüdür (m. 6/3).

Konvansiyona taraf olan transit Devlet'in her biri, bildirim almış olduğunu derhal bildirimde bulunan tarafa teyit edecek ve daha sonra, söz konusu taşınım şartlı veya şartsız olarak rıza gösterdiğini, izin vermeyi reddettiğini veya ek bilgi istediğini belirten yazılı cevabını 60 gün içinde bildirimde bulunan tarafa gönderebilecektir. İhracatçı Devlet, transit Devlet'in, yazılı muvafakatını almadan, sınırlarötesi taşınımın başlatılmasına izin vermeyecektir. Ancak taraflardan biri, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların transit sınırlarötesi taşınımı için genelde veya özel şartlar altında ön yazılı izin alınması gereğini aramamak kararı verir veya bu konudaki şartlarını değiştirirse, bu kararını 13. madde uyarınca derhal diğer Taraflar'a bildirecektir. Bu durumda ihracatçı Devlet, transit Devlet'in bildirim aldığı tarihten itibaren 60 gün içinde herhangi bir cevap almazsa, söz konusu ihracat işleminin transit Devlet üzerinden yapılmasına izin verilebilir (m. 6/4).

Atıkların, Sadece ihracatçı Devlet tarafından hukuken tehlikeli olarak tanımlandığı veya tehlikeli olduğuna inanıldığı durumlarda yapılacak sınırlarötesi taşınımında, bu maddenin 9. fıkrasının ithalatçı veya bertaraf edici ile ithalatçı Devlet'e tatbik edilen hükümleri, gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra, ihracatçı ve ihracatçı Devlet'e de tatbik edilecektir. Sadece ithalatçı Devlet veya Taraf olan ithalatçı ve transit Devletler tarafından hukuken tehlikeli olarak tanımlandığı veya tehlikeli olduğuna inanıldığı durumlarda yapılacak sınırlarötesi taşınımında, bu maddenin 1, 3, 4 ve 6. fıkralarının ithalatçıya ve ihracatçı Devlet'e tatbik olunan hükümleri, gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra ithalatçı veya bertaraf edici ile ithalatçı Devlet'e de tatbik edilecektir, veya Sadece bu Konvansiyona taraf herhangi bir transit Devlet tarafından hukuken tehlikeli olarak tanımlandığı veya tehlikeli olduğuna inanıldığı durumlarda yapılacak sınırlarötesi taşınımında, 4. fıkra hükümleri bu Devlet'e de tatbik edilecektir (m. 6/1).

İlgili Devletlerin yazılı muvafakatına tabi olmak kaydıyla ihracatçı Devlet'in de aynı fiziksel ve kimyasal özellikleri taşıyan tehlikeli atıkların veya diğer atıkların, ihracatçı Devlet'in aynı gümrük giriş kapısı ve ithalatçı Devlet'in de aynı gümrük giriş kapısı yoluyla ve transit geçişin söz konusu olduğu durumlarda da, transit Devlet veya Devletler'in aynı gümrük giriş ve çıkış kapıları yoluyla, düzenli olarak aynı bertaraf ediciye sevk edilmesini mümkün

kılan genel bir bildirimün üretici veya ihracatçı tarafından kullanılmasına izin verebilir (m. 6/6).

Sevk edilecek tehlikeli maddelerin kesin miktarı veya periyodik listesi gibi belli bilgilerin temin edilmesi şartına tabi olmak kaydıyla ilgili Devletler, 6. fıkrada atıfta bulunulan genel bildirimün kullanılması hususunda yazılı muvafakatlerini verebilirler(m. 6/7). 6. ve 7. fıkralarda belirtilen genel bildirim ve yazılı muvafakat, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların en çok 12 aylık bir süre boyunca yapılacak birden çok sevkiyatını da kapsayabilir.

Taraflar, tehlikeli atıkların veya diğer atıkların sınırlarötesi taşınımından sorumlu olan şahısların, söz konusu atıkların teslim edilmesi veya alınması sırasında dolaşım belgesini imzalamaları gereğine dikkat etmelidirler. Taraflar ayrıca, bertaraf edicinin, söz konusu atıkları teslim almış olduğunu ve bertaraf işleminin, bildirmesi gereğini de hükme bağlayacaklardır. İhracatçı Devlet bu bilgiyi almadığı takdirde, ihracatçı Devlet'in yetkili makamı veya ihracatçı durumu ithalatçı Devlet'e bildirecektir (m. 6/9). Konvansiyonunun 6. maddesinde hükme bağlanan bildirim ve cevap, ilgili Tarafların yetkili makamına veya Taraf olmayan Devletler söz konusu olduğunda da, uygun bir resmi makama iletilecektir.

Tehlikeli atıkların veya diğer atıkların sınırlarötesi taşınımı, bu Konvansiyona taraf olan ithalatçı devlet veya transit devletin gerekli göreceği sigorta, teminat veya başka bir garantiye tabi olacaktır (m. 6/11).

Konvansiyon, bir taraf devletten taraf olmayan devletlere yapılacak sınırötesi taşınımları da bildirim tabi tutmuştur. Bu hususu düzenleyen 7. madde uyarınca bu Konvansiyonun 6. maddesinin 2. paragrafı uyarınca, gerekli değişiklikler, Taraf bir Devlet'in Taraf olmayan Devlet veya Devletler üzerine yapacağı tehlikeli atıkların veya diğer atıkların sınırlar ötesi taşınımına da uygulanacaktır. Buna göre, ithalatçı Devlet, söz konusu taşınım şartlı veya şartsız olarak rıza gösterdiğini, izin vermeyi reddettiğini veya ek bilgi istediğini belirten yazılı cevabını bildirimde bulunan tarafa gönderecektir. İthalatçı Devlet'in kesin cevabının bir nüshası, Taraf olan ilgili Devletlerin yetkili makamlarına gönderilecektir (m. 6/2).

§ 8 Taşımının Yasadışı Hale Gelmesi

Konvansiyona taraf devletler için tehlikeli atıkların üretimi ve taşınması için bir rapor sistemi oluşturulmuştur. Taraf devletlerden Konvansiyon kapsamında yıllık olarak atık üretimi, ithali ve ihracı hakkında bilgi toplamak amacıyla bir anket formu doldurmaları istenmektedir. Bilahare Sekreterlik

tarafından istatistiksel tablolar, grafikler ve sunumlar kullanılmak suretiyle bir yıllık rapor halinde yayınlanmaktadır.

Tehlikeli atıkların insan sağlığı ve çevre için bir muhtemel tehdit teşkil etmesi dolayısıyla Basel Konvansiyonunun getirdiği prensiplerden biri de tehlikeli atıkların mümkün olduğu kadar üretildikleri yere yakın bölgelerde kontrol altında tutulmasıdır. Aynı şekilde Konvansiyon, tehlikeli ve diğer atıkların bir akit ülkeden varış ülkesine veya bunların transit geçeceği ülkeye yazılı bildirim yapılması koşulunu getirmiştir.³⁵ Her tehlikeli atık veya diğer atık yüklemesi için sınır ötesi taşıma sürecinin başladığı noktadan boşaltma noktasına kadar yüke beraber bulunması gereken bir taşıma belgesinin düzenlenmesi gerekir. Bu belgenin düzenlenmemesi yapılan tehlikeli atık taşımalarını illegal hale getirir. Sınırötesi atık taşımada atığı kabul eden devlet atıkları atıkları çevreye uyumlu bir şekilde değerlendirebilecek veya depolayabilecek bir kapasiteye sahip olmayabilir. Bu devletlere tehlikeli atıkların ihraç edilmesi de resmen yasaktır.

Bu Konvansiyon hükümleri uyarınca tehlikeli atıkların veya diğer atıkların tüm ilgili Devletler'e bildirimde bulunulmadan yapılan; veya ilgili Devlet'in muvafakatını bu Konvansiyon hükümleri uyarınca almadan yapılan; veya ilgili Devletler'in rızası sahtekarlık, yalan beyan veya hile ile elde edilerek yapılan; veya maddi bir şekilde belgelere uymayan; veya tehlikeli atıkların veya diğer atıkların, bu Konvansiyona ve genel uluslararası hukuk ilkelerine aykırı olarak kasıtlı bertarafı (örneği, boşaltma) sonucunu doğuran taşınımın bu Konvansiyonun amaçları açısından yasadışı trafik olarak kabul edilir. Tehlikeli atıkların veya diğer atıkların sınırlarötesi taşınımının, ihracatçının veya üreticinin fiillerinden ötürü yasadışı trafik olarak kabul edildiği durumlarda, ihracatçı Devlet, kendisine yasadışı trafik hakkında bilgi verildiği tarihten itibaren 30 gün içinde veya ilgili Devletler'in mutabık kalacağı başka bir süre içinde, söz konusu atıkların ihracatçı veya üretici ya da gerekliyse kendisi tarafından ihracatçı devlet'e geri getirilmesini veya bunlar mümkün değilse, bu Konvansiyon hükümleri uyarınca bertaraf edilmesini temin edecektir. Bu amaçla ilgili Taraflar, atıkların ihracatçı Devlet'e geri gönderilmesini engellemeyecek veya böyle bir işleme karşı çıkmayacaklardır.

Tehlikeli atıkların veya diğer atıkların sınırlarötesi taşınımının, ithalatçının veya bertaraf edicinin fiillerinden ötürü yasadışı trafik olarak kabul edildiği durumlarda ithalatçı Devlet, yasadışı trafik konusundan haberdar olduğu tarihten itibaren 30 gün içinde veya ilgili devletler'in mutabık kalacakları başka bir süre içinde sözkonusu atıkların, ithalatçı veya bertaraf edici ya da

³⁵ <http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).

gerekliyse kendisi tarafından çevreyle uyumlu bir şekilde bertaraf edilmesini temin edecektir. Bu amaçla ilgili Taraflar, bu atıkların çevreyle uyumlu bir şekilde bertarafı için gerekli olduğu ölçüde işbirliğine girmekle yükümlüdürler (m. 9/3). Yasadışı trafik sorumluluğunun ihracatçı veya üreticiye ya da ithalatçı veya bertaraf ediciye yüklenemediği durumlarda, ilgili Taraflar veya duruma göre diğer taraflar, işbirliğine girilerek, söz konusu atıkların ihracatçı Devlet'e veya ithalatçı Devlet'te ya da uygun görülen başka bir yerde çevreyle uyumlu bir şekilde mümkün olabilen en kısa sürede bertaraf edilmesini temin etme yükümlülüğü altındadırlar (m. 9/4).

Her bir Taraf, yasadışı trafiği engellemek ve cezalandırmak için gerekli ulusal/iç mevzuatı hazırlama yükümlülüğü altındadır. Bu madde amaçlarını gerçekleştirmek üzere Taraflar işbirliğine gireceklerdir (m. 9/5). Ayrıca taraflar, tehlikeli atıkların ve diğer atıkların yasadışı trafiğinin suç olduğunu göz önünde bulunduracaklardır. Bu Konvansiyonu ihlal eden fiillerin önlenmesi ve cezalandırılmasına ilişkin tedbirler de dahil olmak üzere, Konvansiyon hükümlerinin tatbiki için gereken hukuki, idari ve diğer tedbirler de alınmalıdır (m. 4/3-4).

SONUÇ

Tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınması ve bertarafının kontrolüne ilişkin Basel konvansiyonu son yıllardaki en önemli çevre düzenlemelerinden biridir. Ulusal ve uluslararası düzeydeki çabaların bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve amacının taraf devletler arasındaki Konvansiyon kapsamına giren atıkların taşınmasında ve bertarafında insan sağlığına ve çevreye gelebilecek olumsuz etkileri en aza indirme olduğunu söylemek mümkündür. Konvansiyonun kritik amaçlarından biri de tehlikeli atık üretimine sebep olan ürün ve hizmetlere olan talebi azaltmaktır. Bu bağlamda pek çok şirket, tehlikeli atık üretimini azaltan veya ortadan kaldıran üretim metotlarını kullanmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Çevre Programının (The United Nations Environment Programme, UNEP) Teknoloji, Endüstri ve Ekonomi Bölümü bu konudaki en iyi uygulamaları ortaya koymak için çalışmalar yürütmektedir. Gelecekte endüstri ve araştırma enstitüleri arasında tehlikeli atıkların çevreye uyumlu yönetimi ilkesi amacına ulaşmak için işbirliği geliştirilecektir.

KAYNAKÇA

- BATES, John H./BENSON, Charles, *Marine Environment Law*, 1993.
BLACKMAN, William C., *Basic Hazardous Waste Management*, 3rd ed. 2001.
DAWSON, Gaymor W./MERCER Basil W., *Hazardous Waste Management*, 1986.

- DONALD, J. Wylie, *The Bamako Convention as a Solution to the Problem of Hazardous Waste Exports to Less Developed Countries*. Columbia Journal of Environmental Law, 1992, C. 17.
- HACKETT, David P., *An Assessment of the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal*. Am. U.J. Int'l L.&Pol'y, 1989-1990, C. 5.
- KEMPEL, *The Negotiations on the Basel Convention on the Transboundary Movement of Hazardous Wastes and Their Disposal: A National Delegation Perspective*. International Negotiation Journal, C. 4/3, 1999.
- KUMMER, Katharina, *The Basel Convention: Ten Years On*. RECEIL, C. 7/3 1998.
- MOEN, Amy E., *Breaking Basel: The Elements of the Basel Convention and its application to toxic ships*. Marine Policy 2008, C. 32.
- MURPHY, Sean D., *The Basel Convention on Hazardous Wastes*. Environment, March 1993.
- SHEARER, C. Russel, *Comperative Analysis of the Basel and Bamako Conventions on Hazardous Waste*. Environmental Law 1993, C. 23.
- TSIMPLIS, Michael, *Liability and Compensation in the International Transport of Hazardous Wastes by Sea: The 1999 Protocol to the Basel Convention*. The International Journal of Marine and Coastal Law 2001, C. 16/2.
- WILLIAMS, Paul T. *Waste Treatment and Disposal*, Second Edition, 2005.

Reducing Hazardous Waste Generation An Evaluation and a Call for Action, Commission on Physical Sciences, Mathematics, and Applications (CPSMA) 1985.
http://www.imo.org/Safety/mainframe.asp?topic_id=1514&doc_id=7600 (01.02.2008).
<http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSO&tabid=2&id=125&chapter=27&lang=en> (01.02.2009)
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).
<http://www.basel.int/pub/protocol.html> (18.02.2008).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (21.02.2008).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (21.02.2008).
<http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSO&tabid=2&id=509&chapter=27&lang=en#Participants> (01.02.2009).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).
www.unepie.org (01.01.2008).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).
<http://www.basel.int/convention/basics.html> (01.01.2008).